SKEDSMO
KOMMUNE

Den kulturelle skolesekken
Kulturarv på 1. trinn

HEI HALVORSEN

Sanger og regler fra Romeriks-tradisjonen

FORORD

Dette heftet består av et utvalg sanger hentet fra hovedoppgaven ***"Fader er dranker og moder er død"*** av Sylvi Kielland. Sangutvalget som er knyttet til hovedoppgaven er en presentasjon av muntlig tradert sangstoff fra Romerike slik vi finner det i eldre og nyere innsamlinger. De eldste sangene i hovedoppgaven ble samlet inn av Ludvig Mathias Lindeman på slutten av 1800-tallet. Neste "bølge" av innsamling på Romerike ble gjort av Ole Mørk Sandvik rundt 1930. Olav Sæta og Carl Johan Johansen samlet inn både instrumental og vokal folkemusikk i 1981, og jeg gjorde mine egne innsamlinger mellom 1986 og 1995.

Innholdet i heftet viser en del av hva folk må ha sunget på Romerike i "gamle dager". Her finner du bånsuller for å få barnet til å sove, finger- og tåleker som ble brukt mens barnet satt på fanget, sanger om dyr, sanger om spesielle gjøremål hjemme og på setra, sanger fra ABC'en som ble brukt på skolen, "rare" sanger som bare skulle underholde og sangleker, ellinger og rim og regler som barna brukte i sin egen lek.

Informantene til sangene i heftet har stort sett vært eldre mennesker med stor interesse for sang. Mange fortalte at de var vokst opp i hjem hvor det å synge var en naturlig del av hverdagen. Mange trakk også fram skolen som en viktig arena for sang, i tillegg til at de brukte mye sang i frileken. Denne sanggleden hadde de overført til sine egne barn. Mange snakket om at de hadde lært mye av sine foreldre og besteforeldre, men også av andre barn som de lekte sammen med. I "gamle dager", før det ble vanlig med radio og TV i hvert hjem og ingen hadde hørt om I-pod og Mp3, måtte man stå for sangen selv. Foreldrene sang mens de arbeidet, barna sang i leken, det var mye sang i skolen og mange fritidsaktiviteter i lag og foreninger hadde sang som en viktig del av sitt arbeid. Det å synge var naturlig og ønskelig. Mange av informantene hadde et stort repertoar av sanger som de husket utenat.
Det er altså mennesker som var barn tidlig i forrige århundre (1900-tallet) som er hovedleverandør av stoff til dette heftet. På denne tiden var vårt distrikt primært et jordbruksdistrikt, og sangene bærer derfor naturlig nok preg av å være knyttet til bondesamfunnet, hjemmet og gården.

Gjennom å bli kjent med disse sangene kan barn i dag få et blikk bakover i historien. De kan få lære om tidligere tiders yrkesgrupper og deres ulike gjøremål og om oldeforeldrenes forhold til skolen. De vil få kjennskap til hvilket sangstoff barn brukte før i tiden, de kan de lære seg noen nye, rare ord og bli kjent med flere melodier. Kanskje vil de erfare at ikke alt er forskjellig fra før til nå: gjennom barnekulturen er også dagens barn vant til å ta vare på sanger, sangleker, rim, regler og spennende ellinger som får leken i gang. Og vuggesangene våre er for eksempel tidløse aktiviteter som vil bestå fordi de er en del av den dagligdagse bruksmusikken som er knyttet til hverdagslivet i hjemmene.

Som "leverandør" av stoff til dette prosjektet er det mitt håp at sangene må få liv igjen og bli til glede for mange. Det er jo en del av vår lokale kulturarv, og kulturarv bevares best ved at man bruker den.

Skjetten, desember 2008
Sylvi Kielland

Om reglene av Sylvi Kielland

I den voksnes verden som omgir barnet, har rim og regler hatt stor betydning. Lenge før de forstår ordene, blir de fengslet av lyden og rytmene i reglene.
I samspillet som oppstår når vi tar et barn på fanget og husker det opp og ned i takt med sangen eller regla, opplever barnet både varme, trygghet og glede. I tillegg overfører den voksne kunnskap til barnet gjennom rideleker og finger- og tåleker.

Navnene på tærne skifter noe fra familie til familie, det som varierer er om man velger å begynne fra lilletåa eller storetåa. Navnet på fingrene varierer derimot ikke; fingerlekene handler derfor mye om historier som knyttes til størrelsen på fingrene og de egenskapene man tillegger dem, slik som i ”***Tommeltott”.***

Det er ikke ofte at man finner en fingerlek som har melodi, som oftest blir de presentert i regleform slik som f. eks ”***Det er mamma, det vet du nok”.***

Barna står i sentrum av mye av rim - og reglekulturen, først og fremst som aktive brukere. Fra de er 5-6 år gamle og i en periode fram til puberteten overtar de gammelt stoff, omformer og tilpasser det, skaper nye ting og fører det videre til nye barnekull.

Gjennom rim og regler utforsker barna ordenes og språkets rytme og betydning. ”***Lokke, lokke line”*** og ”***Hei Halvorsen”*** er regler med god rytme. I ***Hei Halvorsen*** får man testet ut evnen til å huske navn, der poenget er at første halvpart av etternavnet danner neste fornavn. Navneparene inviterer til å leke med rytme og dynamikk og spennende stemmebruk.

Regla ”***Først kom en ørn”*** som jeg lærte av Hjørdis Holsæter i Lillestrøm heter egentlig ”***Sankthansdans***”. Diktet finnes i en av Nordahl Rolfsens lesebøker og er skrevet av forfatteren Jacob Breda Bull. Hjørdis Holsæter var lærerinne og fortalte at hun brukte regla mye i klassene sine. Den er morsom med en utpreget rytme, og også denne innbyr til å kunne bruke stemmen på forskjellige måter.

Ellingene er barnas ”trylleformularer” i leken. En elling avgjør for eksempel hvem som skal ”stå” når man leker gjemsel, og avgjørelsen er ugjenkallelig og udiskutabel. Barna lærer ellingene av eldre barn, bruker dem i leken og lar dem gå videre til nye grupper av barn.

Gjennom bruk i ulike barnegrupper kan en elling få mange varianter, som for eksempel ellingen ***”Akkarimakka Tikkarifår”*** som må ha vært umåtelig populær i vårt distrikt. I en slik elling hvor teksten bare består av nonsensord, er det ekstra lett at det kan oppstå varianter. Fordi ellingen ikke har noe reelt innhold formidlet med vanlige ord, henger man seg opp i det rent fonetiske i lydbildet og danner seg ulike oppfatninger om hvordan teksten egentlig er.
Det samme er tilfelle med ”***Eisika, deisika, luntan, tuntan”*** som finnes i varianter over hele landet.

Eisika, deisika, luntan, tuntan.
Himlan Tarzan, Telga Larsan.
Ti, li, luppan tuppan teis
Etter Edit Malmberg, Skjetten

Akkarabakka Tikkarifår
Rompisiss Kolerissemara
Tikkarero
Etter Sverre Thorud, Strømmen

Akkaramakka Tikkarafår
Rompete Kollamitarero
Etter Kirsten Haug, Strømmen

Akkarimakka Tikkarifår
Rompen til Kalle, Risetikka Mikarero
Etter Randi Andersen, Rælingen

Akkaramakka Tikarifår
Rompiti Kole
Makarero
(Lillestrøm)

Akkarimakka Tikkarafår
Rompissa Karolissa
Makkatikarero
(Strømmen)

Akkarimakka Tinkarifår
Rompete Kolerisse
Akka Makarero

Akkaramakka Tikkara
Fårerrompeta, Rissa Kolla Makka Tikkarero

HEI HALVORSEN

Hei Halvorsen og Halvor Skansen
Skans Ternesen og Terne Brandsen
Brands Brynesen og Bryne Raflesen og Rafle Galsen
Gals Gundersen og Gunnar Tingsen
sønn av Skimlingen og bror av Blingsen.

Etter Edit Malmberg, Skjetten
Opprinnelig etter Johan B. Gøthesen f. 1887, Kragerø

FINGER OG TÅLEKER

Det er mamma, det vet du nok,
det er pappa med hatt og stokk.
Det er storebror så stor og lang,
det er søster med dukken på fang.
Og det er lille baby`n som gråter,
men den kan også le.
Og her kan du hele familien se!
Etter Borghild Antonsen, Strømmen

Tommeltott, Slikkepott
har sitt navn med rette fått.
Langemann knipser han,
og dra krok det kan han.
Guldbrandsann, ring har han,
ellers ikke stort han kan.
Men hvem kan, siste mann:
Lille Petter Jensen. Spillemann i Grendsen!
Fra Lillestrøm

Stortå, Stortil, Sillerot, Botil, Lille Gubbenetta
(Strømmen)

Titil, Totil, Tillerot, Megelfru, Store Gubben Hesten
(Lillestrøm)

Bakvendt – skryteregle
I morra skal jeg opp sju otter før dag,
slå låven et slag,
baka duer`n før en deig,
slå slean under mei,
kjøre ni lass med regn
før den store høyskura kommer.
Nedtegnet av SK etter Erland Aasgaard, Sørum

Bånsull
Lokke lokke line,
gid sola måtte skine
over meg og alle mine.
Over folk, over fe,
over skog, over tre,
over åker og eng
og over min egen lille seng.
Etter Hjørdis Hoelsæter, Lillestrøm

FØRST KOM EN ØRN

Først kom en ørn som hoppet på to,
så kom en bjørn som danset og lo.
Så kom en so.

Så kom ei skjære med stjerten i været,
så kom ei mus med hele sitt hus.
Så kom en pus.

Så kom en konning,
så kom en dronning.
Så kom Per Spelmann.
Alle så svanser de,
alle så danser de alt det de kan.

Så kommer kuene fram etter tuene, sola går ned.

Så danser myggene rundt om i skyggene,
så kommer alle små nisser i flokk.
Så kommer gamle mor Åse med stokk.
Finner deg nok!

Baketter kommer en enøyet katt.
Det tusler og tasler i skog og i kratt.
Alle små mus tar benene fatt.
God natt!

Etter Hjørdis Hoelsæter, Lillestrøm

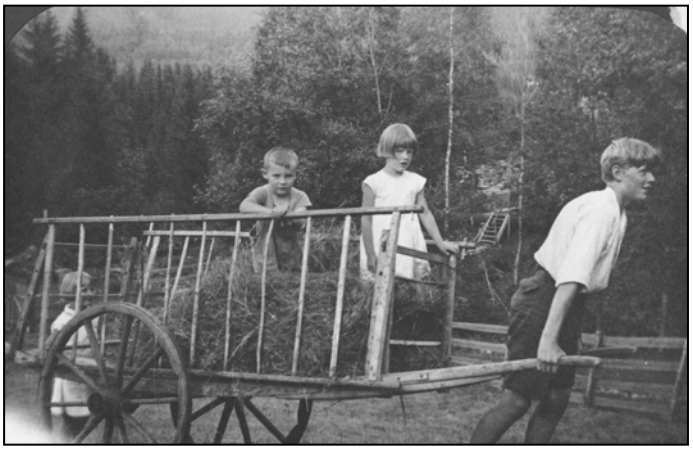

LOKALE SANGER OG REGLER

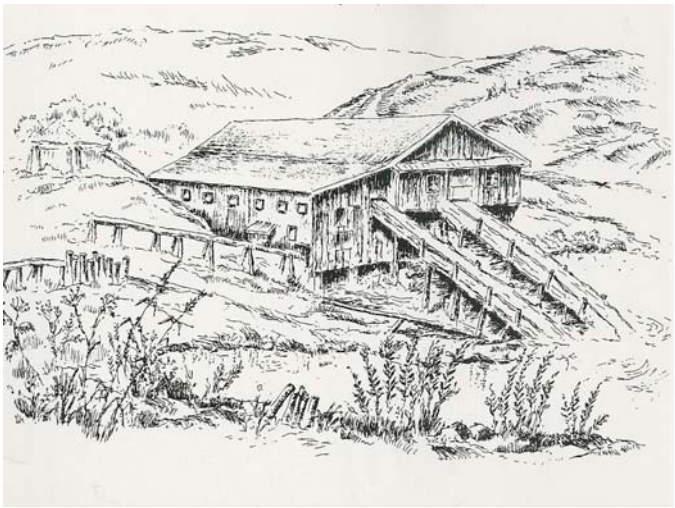

Sagbruk
Skjærvasaga, Skjærvasaga
er ei gammal sag.
Somme ganger går a,
somme ganger står a.
Skjærvasaga, Skjærvasaga
er ei gammal sag

Allerede på 1500-tallet ble de første sagene langs Sagelva satt i drift. Dette var oppgangssager som ble drevet med vannkraft, og tømmeret kunne derfor bare sages når det var flom – vår og høst. Rundt 1850 var det 16 sager langs Sagelva.
Skjærvasaga var den første saga man støtte på i Sagdalen når tømmeret skulle skjæres.

Plankekjøring
Plankekjøretrafikken var så stor at når den første hesten sto på bord-tomta inne i Christiania i grålysningen om morgenen, var rekken med hester tettpakket bakover helt til Sagdalen, av og til også i dobbelt rekke. Magister Peder Hjort, sogneprest i Fet fra 1734 til 1738, sier i vers 27 av sin lange vise om Fet prestegjeld:

Hver Bonde som vil Sin hest lade til
At kjøre Bord, Tømmer og Planker
Mens elven er fast, Han udi en Hast
En Daler, tre, fire da sanker.
Hver kappes da om Sin Hov at faae tom
Og den ind til Byen at føre
Fornøielig at see En Snes to a tre
Paa Elven i Rader at kjøre!

I kjøresesongen var sagmestrene pliktige til å gi plankekjørerne losji, og de små husene kunne faktisk romme opptil 60 kjørere pluss sagmesterens egen – ofte tallrike – familie. For å få plass til alle ble det hengt opp et hengegulv fra takbjelkene om kvelden, og karene krabbet innover gulvet etter tur når de skulle sove. I mange stuer var det livlig handel med brennevin, og mange tjente seg en ekstraskilling på å selge brennevin ulovlig. Det var derfor ikke rart at det ofte gikk vilt for seg på hvilestedene, og at plankekjørerne ikke fikk det beste rykte.

Trelastkjørere i byvegen (av P. A. Arbo ved Oslo Bymuseum).

En tid var ordet ”plankekjører” et skjellsord på Romerike.

Trelastprivilegiene
På grunn av privilegiene var trelasthandelen en god inntekstkilde, og mange flinke forretningsmenn slo seg opp på denne næringen. En av dem var kammerherre Bernt Anker som kjøpte Stalsberg gård på Strømmen i 1791, og dermed ble eier av en rekke sager i Sagdalen. I Thor Sørheims bok står denne regla:

Jeg går og stanker og bærer planker
for kammerherre Anker,
for litt brennevin og litt øl
og litt kobber og litt sølv.
(Sørheim 1976 s.86)

Opphavet til regla er historien om Bernt Anker som en dag han var ute og spaserte møtte en kone som bar planker. ”Jasså, du går og bærer planker”, sa han. ”Ja, je går og stanker og bær` for Per Anker”, svarte kona. ”Hvor mye får du for det?”. ” Litt kobber og litt sølv, litt te brennevin og litt te øl”, svarte kona. Da ga Anker henne en daler.

Till, till Tara
i maaraa ske vi fara,
op i dei djupe dala.
Der er saa godt aa gjete,
der er inga væte,
der bygger sulua,
der vekser furua,
der galer gauken,
der vekser lauken,
aa der faar vi laukesmør i grauten.
Der er di svenner,
som støiper gullspenner,
der er di fruer,
som syr ut gull-luer,
der er di møier,
som væver gullbløier.

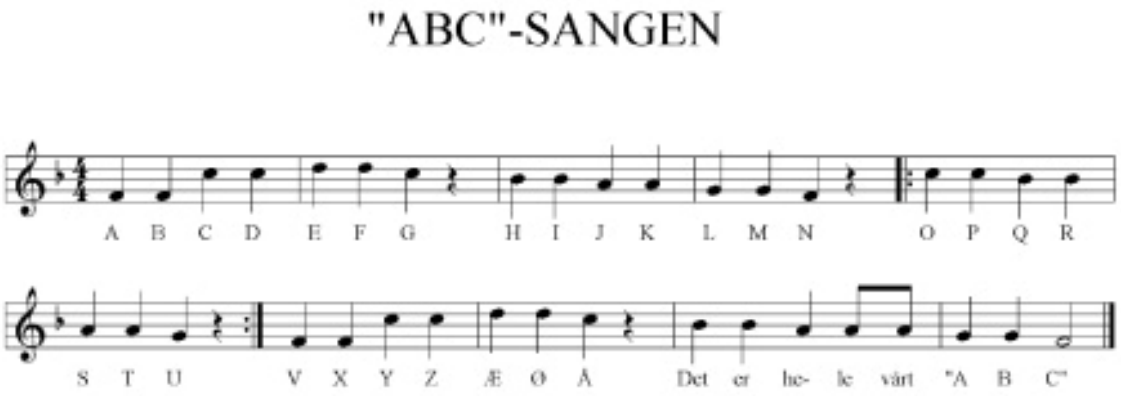

A B C D E F G H I J K L M
O P Q R S T U V X Y Z Æ Ø Å
DET ER HELE VÅRT A B C

Etter Hjørdis Hoelsæther, Lillestrøm

ABC-sangen er en presentasjon av bokstavene på melodien ”Twinkle, twinkle little star” / ”Klokka tikker, tiden går”. Under denne melodien kan man synge en annen melodi med en tekst som viser til tidligere tiders metoder for å få barna til å konsentrere seg om bokstaveringen på, nemlig ved hjelp av spanskrøret eller påken. Hvis barna støyer, ler eller gjør ablegøyer kommer læreren og slår dem med påken. ”Og så skal det bedre gå!” står det i sangen. Mon det … (S.K.) (2.stemmen finnes i originalheftet ”Fader er dranker… red anm)

EKORN GIKK PÅ VOLLEN OG SLO

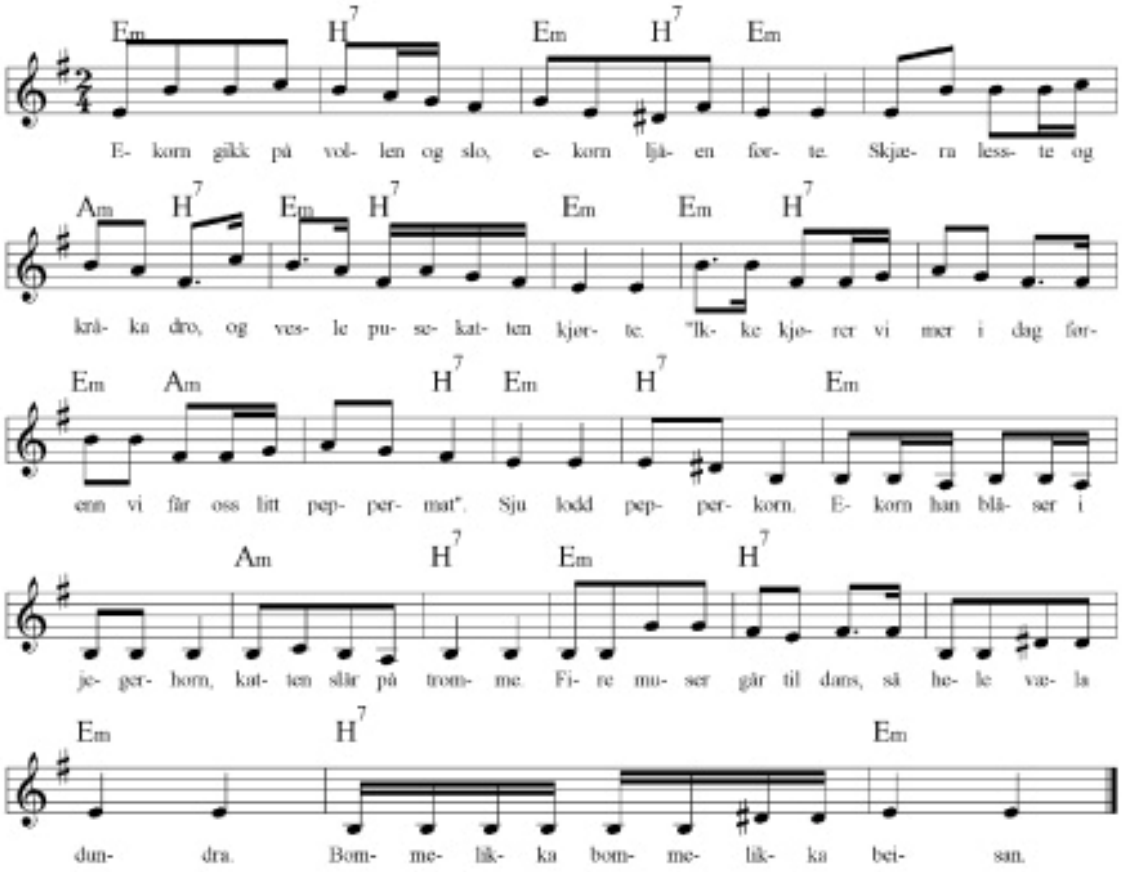

Ekorn gikk på vollen og slo,
ekorn ljåen førte.
Skjæra lesste og kråka dro,
og vesle pusekatten kjørte.
”Ikke kjører vi mer i dag
førenn vi får oss litt peppermat”.
Sju lodd pepperkorn.
Ekorn han blåser i jegerhorn.
Katten slår på tromme.
Fire muser går i dans
så hele væla dundra.
Bommelikka, bommelikka beisan!

Etter Signe Mathisen og Kirsten Haug, Strømmen

Mange sanger i det innsamlede materialet handler om dyr.
Både ***Ekorn gikk på vollen og slo*** og ***Katta låg under omnen*** er lokale varianter av kjente norske folkeviser. Men Skedsmo-varianten av *Ekorn gikk…* er interessant fordi melodien går i moll og visa har lengre tekst enn de fire første linjene som er vanlig å finne ellers. (S.K.)

HER KOMMER JEG MED SØSTRENE MINE

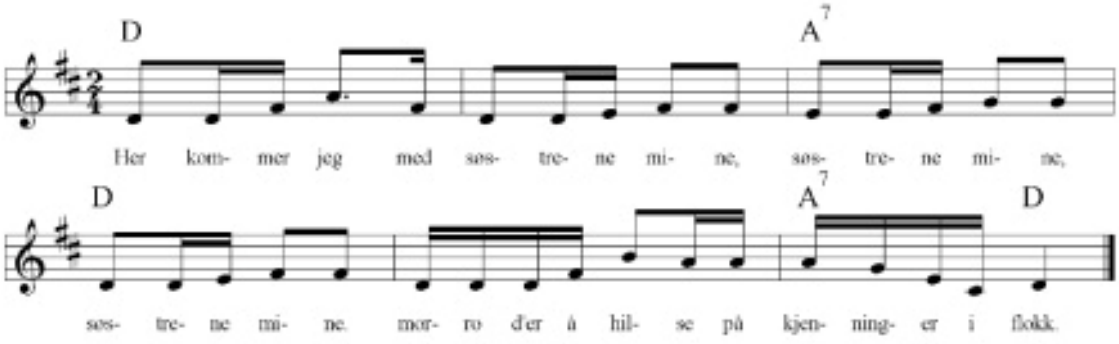

Her kommer jeg med søstrene mine,
Søstrene mine, søstrene mine.
Morro d`er å hilse på kjenninger i flokk.

Etter kommer jeg med brødrene mine,
Brødrene mine, brødrene mine.
Morro d`er å hilse på kjenninger i flokk.

Ettersom vi vandrer vi hilser på hverandre,
Hilser på hverandre, hilser på hverandre.
Moro d`er å hilse på kjenninger i flokk.

Ettersom vi vandrer vi hilser på hverandre,
Hilser på hverandre, hilser på hverandre.
Moro d`er å hilse på kjenninger i flokk.

Etter Borghild Brandseter, Skjetten

Lekebeskrivelse: Jenter og gutter står på to linjer mot hverandre. I 1. vers går jentene mot guttene og bakover på plass. I 2. vers gjør guttene det samme. I 3. vers gjøres halvvending, slik at linjene blir til rekker. Jentene går nå i buer inn og ut mellom guttene og tilbake på plass. I 4. vers gjør guttene det samme

Sangleken ***Her kommer jeg med søstrene mine*** har vært kjent flere steder i distriktet og i landet ellers. Ofte synger den ene rekka ”Her kommer jeg med brødrene mine”, mens jenterekka svarer ”Etter kommer jeg med søstrene mine”, og begge rekkene synger ”Moro d’er å vandre med kjenninger i flokk” til slutt.

På Skjetten har de avsluttet hvert vers med ”Moro d’er er å hilse på kjenninger i flokk” mens de på Fetsund har sunget ”Mor ho er og hilser på kjenninger i flokk”. En liten nyanseforskjell der. I tillegg til å hilse på hverandre kan man også gå i sikksakk, bytte med hverandre og løfte på hverandre. (S.K.)

HULDREVISE

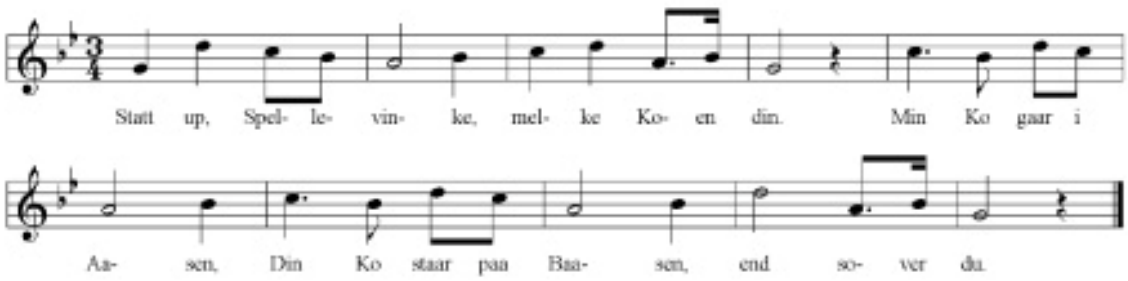

Stat up, Spelevinke,
melke koen din.
Min Ko gaar i Aasen,
Din Ko staar paa Baasen,
end sover du.

Nedtegnet av L.M. Lindeman

Huldrevise er en såkalt ”vekker-sang” og er knyttet til livet på setra**.**
Budeia har vært på dans og forsovet seg til morgenstellet. Det er huldra som vekker henne på denne ubarmhjertige måten.

På Romerike har fedrift og setring vært vanlig mange steder helt opp til våre dager. For å kunne utnytte beitene maksimalt, gjaldt det å stå tidlig opp og få dyrene ut i marka. Helst skulle en legge seg tidlig og holde en døgnrytme som buskapen var vant til. Men dagen rakk ikke alltid til for alle gjøremålene på setra, budeiene kom sent i seng og forsov seg om morgenen. Det har nok ikke vært uvanlig at budeiene i stølsgrendene holdt øye med hverandre og vekket hverandre med såkalte vekker-sanger. Det var en skam å forsove seg for dem som passet dyrene, buskapen ville lide under det og avkastningen ville minke. Det kan ha vært en viss konkurranse budeiene imellom om å komme tidligst i gang om morgenen for å kunne triumfere over de andre, og vekker-sangene har vært det lydlige beviset på dette.

I denne sangen representerer de underjordiske en slags overnaturlige voktere og autoriteter i forhold til arbeidsordningen på setra. De tilsvarer angsten og den vonde samvittigheten som måtte gripe budeiene ved tanken på et mulig brudd mot arbeidsordningen. På denne måten har disse sangene hatt en pedagogisk funksjon i tillegg til en vekker-funksjon. De har vært en stadig påminnelse om å holde en jevn døgnrytme, og har innprentet barn og ungdom hvordan de må innrette seg for å berge seg i livet. (S.K.)

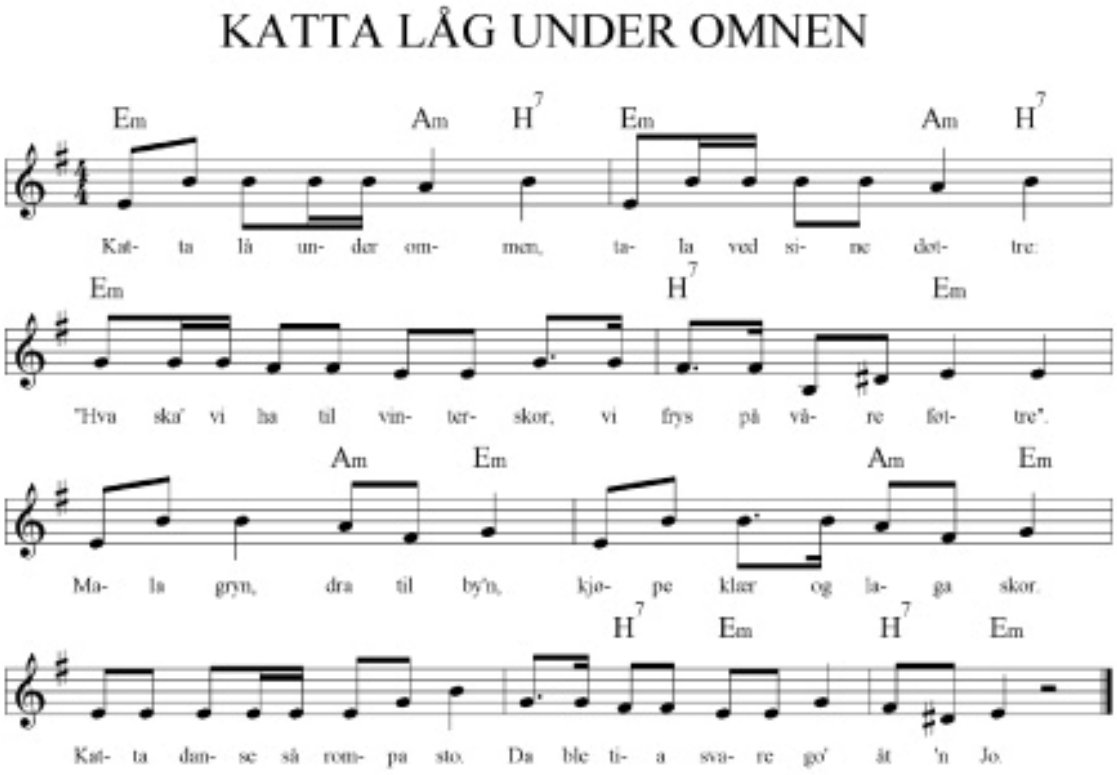

Katta lå under omnen,
Tala ved sine døtre:
”Hva ska` vi ha til vinterskor,
vi frys på våre føttre”.
Mala gryn, dra til by`n,
kjøpe klær og laga skor.
Katta danse så rompa sto.
Da ble ti-a svare go’ `åt`n Jo.

Etter Lilly Sæther, Rælingen

Katta lå under omnen *g*år i moll.
Innholdsmessig er den en variant av den kjente ”Brumbasken i Bomba” fra Valdres, men den har en morsom personlig vri i siste linje: ”Da ble ti’a svare og’ åt ’n Jo”.
Min informant i Rælingen mente at sangen var blitt knyttet til en nær person i familien, sannsynligvis et barn. (S.K.)

KVERNHUSET

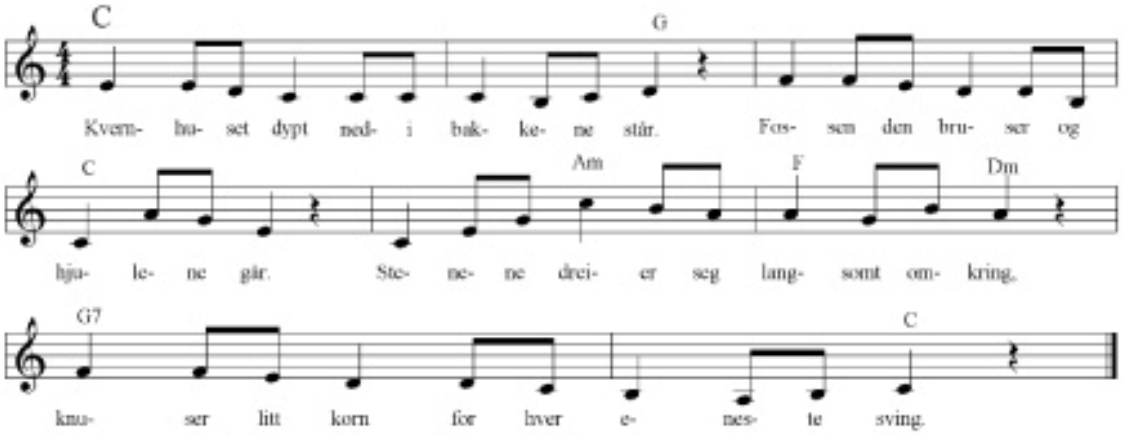

Kvernhuset dypt nedi bakkene står.
Fossen den bruser, og hjulene går.
Stenene dreier seg langsomt omkring,
Knuser litt korn for hver eneste sving. *Gå i ring*

Halvor han kommer med sekken på rygg. *Gå med sekk*
”Kan jeg få male litt havre og bygg? *Bøye seg*
Hjemme i skogen der sitter de små.
Har ingen velling, nå gråter de så”. *Tørker seg i øynene*

Mølleren nikker og sier som så: *Hendene i armhulene på vesten*
”Kom skal vi male, og mel skal du få”.
Halvor han bukker og går seg en tur. *Bukke*
Sitter i skogen og sover en lur. *Sove*

Kvernen den maler og melet han får. *Gå rundt*
Halvor tar sekken på ryggen og går. *Ta sekken og gå*
Barna der hjemme de danser så glad. *Danse omkring*
Nå får de velling, og nå blir det bra.

Etter Hjørdis Hoelsæther, Lillestrøm

Kvernhuset skildrer hvordan det å dyrke korn og få det malt på kverna var viktig. Mel ble brukt både til den daglige grøten og til å bake brød som familien trengte gjennom året.
I visa er det Halvor som kommer med litt havre og bygg for å få det malt på kverna. Hjemme har han små sultne barn som trenger mat, og han har lovet dem velling når han kommer hjem. Vi får også en forståelse av møllerens viktige oppgave og posisjon. Halvor er nærmest underdanig når han kommer til mølla og ber om å få malt kornet sitt. Er det kanskje fordi han har med seg så lite? Men mølleren beroliger ham, og Halvor bukker og takker og går ut for å hvile mens mølleren setter møllesteinene i sving.
Dette er en bevegelsessang, og det interessante er at bevegelsene fokuserer mer på Halvor og hans tydelige fattigdom enn på selve maleprosessen: Barna skal gå med sekk på ryggen, bøye seg dypt, tørke seg i øynene og bukke til takk. (S.K.)

KVERNVISE

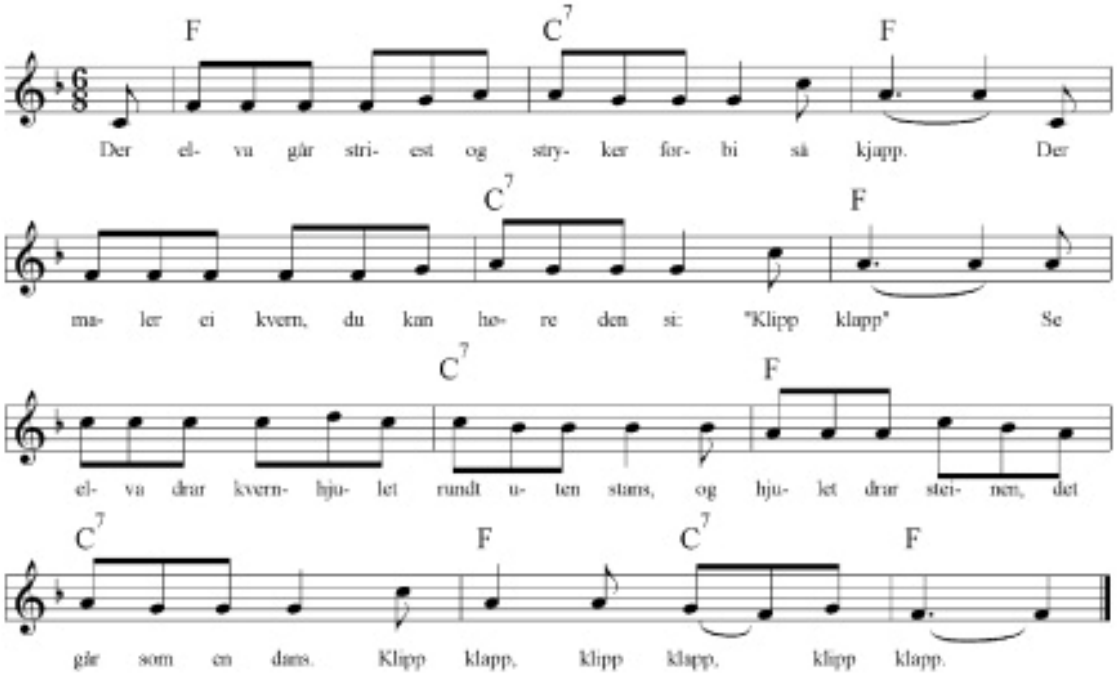

Der elva går striest og stryker forbi så kjapp.
Der maler ei kvern, du kan høre den si ”Klipp, klapp”
Se elva drar kvernhjulet rundt uten stans,
og hjulet drar steinen, det går som en dans.
Klipp klapp, klipp klapp, klipp klapp.

Og bonden han kommer med sekken på rygg så rapp.
Nå skal han ha malt både havre og bygg, Klipp klapp.
Og bonden får mjøl, baker brød og er glad.
Han tenker med takk på den kverna som sa:
Klipp klapp, klipp klapp, klipp klapp.

Etter Hjørdis Hoelsæther, Lillestrøm

I ***Kvernvise*** får vi informasjon om selve den mekaniske innretningen som en mølle er. Man må ha tilgang til en elv eller bekk med skikkelig vannføring: Elva drar et kvernhjul rundt og rundt, og kvernhjulet drar møllesteinene.

Taktarten i sangen er 6/8, noe som er med på å understreke det suggererende i tempoet og farten til hjulet og møllesteinene.
Melodien har aner langt tilbake i tid. Det er en variant av en tysk folketone og en av de mest utbredte vandremelodiene som spredte seg fra Tyskland på 1700-tallet. (S.K.)

SOLDATEN OG JENTA

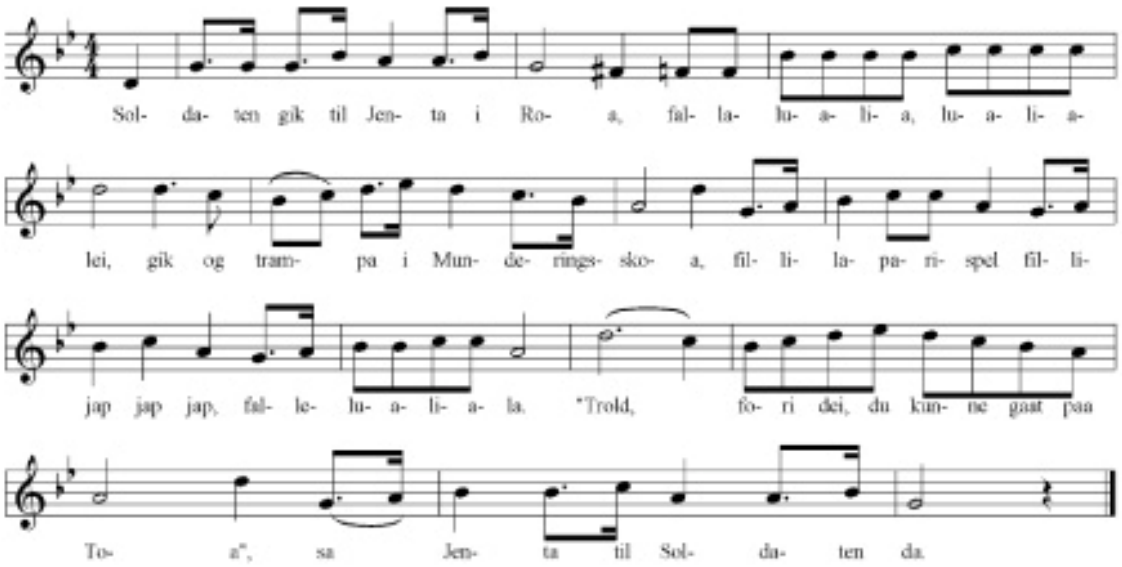

Soldaten gikk til Jenta i Roa,
falla-lualia, lualia-lei
gikk og trampa i Munderingsskoa,
filli- laparispel,
filli-jap jap jap,
falle-lualia-la.
”Trold, fori dei,
Du kunne gaat paa Toa”,
sa jenta til Soldaten da.

Nedtegnet av L.M. Lindeman

Soldaten og jenta fikk Lindeman tak i gjennom sin informant Anders Heyerdahl i Aurskog. Her er det soldaten som går på hemmelig frierferd til jenta, men han holder på å ødelegge det hele fordi det ikke akkurat går lydløst for seg der han tramper inn på de tunge munderingsskoa. Jenta skjenner og lurer på hvorfor han ikke kunne listet seg på tærne… (S.K.)

TOMMELTOTT

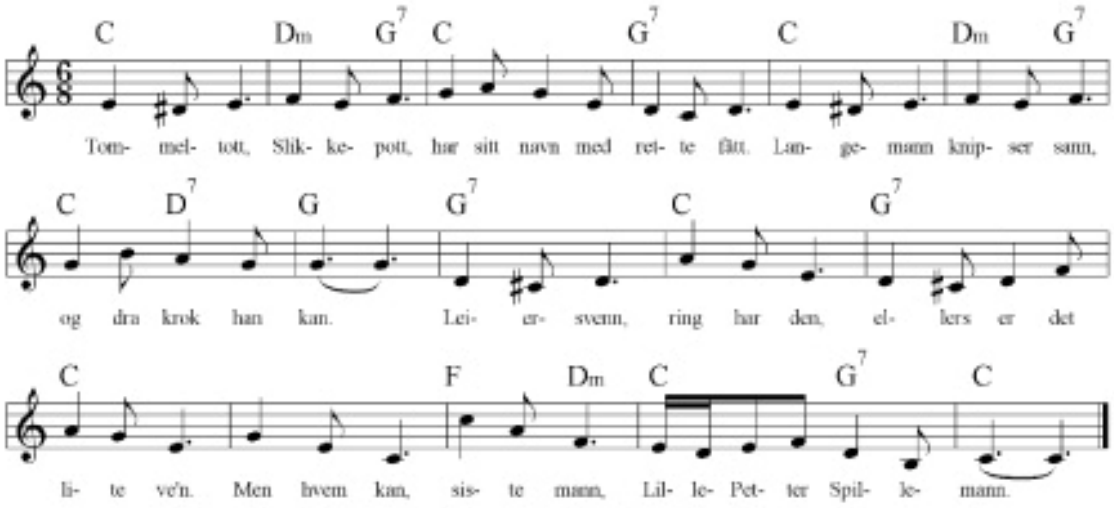

Tommeltott, slikkepott,
har sitt navn med rette fått.
Langemann knipser sann,
og dra krok han kan.
Leiersvenn, ring har den,
ellers er det lite ve`n.
Men hvem kan, sistemann,
Lille Petter Spillemann.

Panneben, øyensten,
Stor og rund og klar og ren.
nesetipp, munnelipp,
liten øreflipp.
Smil om kinn, glad i sinn,
slik er vesle gutten min.
fars gutt han, mors gutt han,
bestefar sin guttemann.

Etter Kirsten Haug, Strømmen

De voksne overfører kunnskap til barnet gjennom rideleker og finger- og tåleker.
Navnene på tærne skifter noe fra familie til familie, det som varierer er om man velger å begynne fra lilletåa eller storetåa. Navnet på fingrene varierer derimot ikke; fingerlekene handler derfor mye om historier som knyttes til størrelsen på fingrene og de egenskapene man tillegger dem, slik som i *Tommeltott*.
Det er ikke ofte at man finner en fingerlek som har melodi, som oftest blir de presentert i regleform. (S.K.)

TORDYVELEN AA FLUA

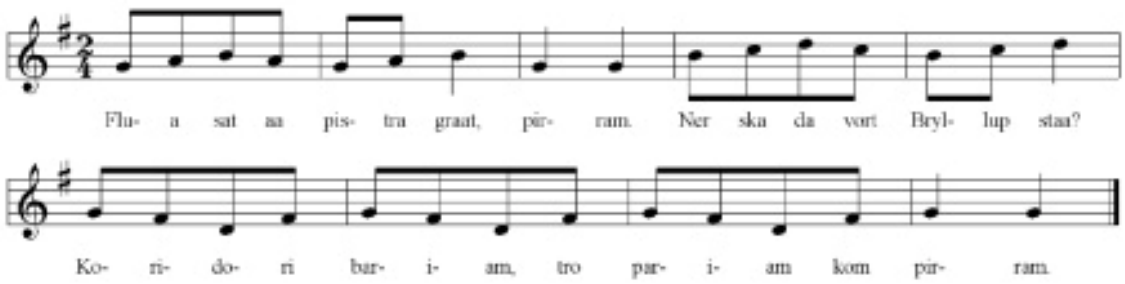

Flua sat aa pistra graat,
piram.
Ner ska da vort Bryllup staa,
koridori bariam
tro pariam kom piram

Nedtegnet av L.M. Lindeman

Tordyvelen og flua ble opptegnet på Strømmen av Lindeman på slutten av 1800-tallet. Hvem informanten var vet vi ikke. Dette er en middelalderballade som er kjent fra mange steder i landet og finnes i flere varianter. Selv om kildene er usikre, regner forskerne med at balladene kan være så gamle som fra 12-1300-tallet. De kom til Norge sammen med folkevisedansen, eller kjededansen. Dette var en danseform som ble veldig populær hos overklassen, og som etter hvert også vant innpass hos den vanlige borger.

De eldste folkevisene kalles i dag ballader, etter det latinske ordet for å danse – *ballare*. Balladene er en gruppe folkeviser med en rekke felles kjennetegn: de er episke idet de forteller en historie, de er holdt i en egen knapp fortellerstil, og de har to- eller firelinjers strofer med mellom- eller etterstilt refreng, en form som er tilpasset dansen.

Balladene inndeles gjerne inn i ulike grupper etter tekstens karakter.
Tordivelen og flua er en skjemteballade. Dette er som navnet sier humoristiske viser og har vært svært populære. Melodien til vår variant av visa skiller seg ut fra den mer kjente melodien som Alf Prøysen brukte. Det kan ha sammenheng med at samme vise kunnet ha forskjellig melodi ut fra hvor i landet visa ble sunget. Melodiene ble trolig formet etter den lokale sangtradisjonen. Folkevisene hadde mange vers, og det at de ble sunget samtidig som man danset gjorde at man husket dem bedre. Ofte ble dansen ledet av en forsanger som sang versene, mens de dansende falt inn med omkvedene. (S.K.)

VESLE HANS

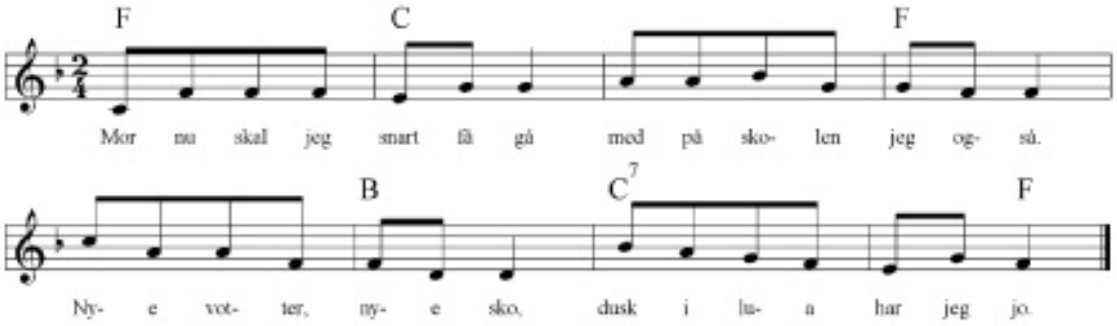

Mor, nu skal jeg snart få gå med på skolen jeg også.
Nye votter, nye sko. Dusk i lua har jeg jo.

”Nye votter, nye sko, det er ikke nok” sa mor.
”Nei du må nok, gutten min, først få ABC’en din”

”Mor da, kjære, kjøp meg en ABC og lær meg den.
For han vesle Hansemann, stunder så til skolen han.

Hans sin ABC da får. ”Mor, se der står hanen vår!”
”Ja, den galer riktig svært når du siste blad får lært”.

A b c d e f g, n o p q r s t.
Så fra A til Ø det gikk. Hans og mor det travelt fikk.

”E-N” EN, ”p-u-s” PUS, ”e-t” ET, ”h-u-s” HUS.
Pus i hus og mat i fat, se nå går det riktig glatt.

”Mor, nu skal jeg snart få gå med på skolen jeg også”.
”Ja, i morgen gutten min, skal jeg følge deg derinn”.

Etter Signe Mathisen og Kirsten Haug, Strømmen

Å begynne på skolen er spennende. Både ***Vesle Hans*** og ***ABC-sangen*** handler om barns tilnærming til det å kunne lese. Vesle Hans snakker først om de nye klærne han gleder seg til å få til første skoledag, men mor mener at ABC-boka er vel så viktig. Hun kjøper boka og begynner å lære Hans bokstavene. Belønningen er at hanen på bokomslaget vil gale når Hans har kommet til siste side i boka, altså lært seg å lese. Et av versene viser til en måte å lære å stave på: ”E-N” en, ”P-U-S” pus osv. Det kan virke som Hans lærer seg å lese, og i siste vers lover mor at hun skal følge ham til skolen neste dag. (S.K.)

VUGGEVISE

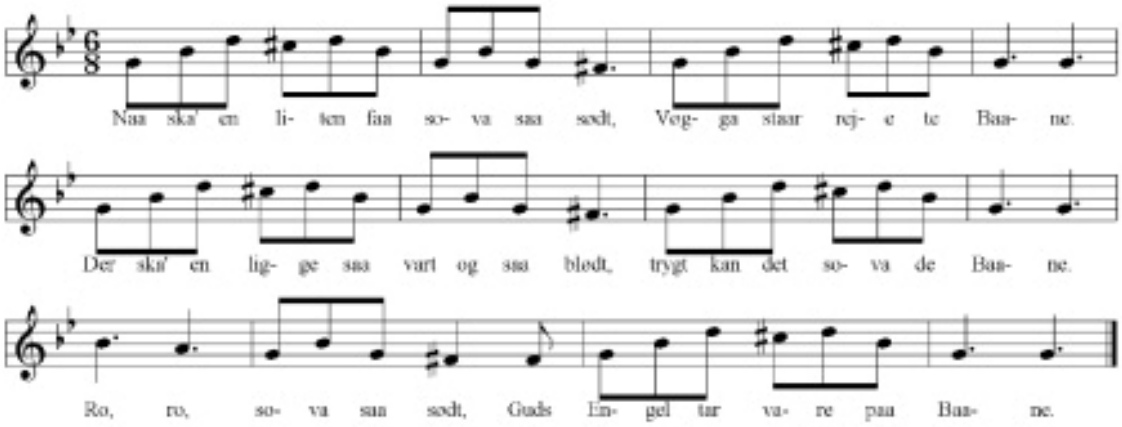

Naa ska`en liten faa sova saa sødt,
Vøgga staar reje te Baane.
Der skal en ligge saa vart aa saa blødt.
Trygt kan de sova de Baane.
Ro, ro, sova saa sødt,
Guds Engel tar vare paa Baane.

Nedtegnet av L.M. Lindeman

Det er bare én bånsull eller voggevise i Lindemans opptegnelser fra Romerike. Det er den kjente ***Nå ska'en liten faa sova saa sødt*** eller "Gjendines bånlåt" som er det navnet vi kjenner den under, etter Griegs arrangement av bånsullen han hørte Gjendine Slålien synge. Bånsullen har flere vers, men det er verset med denne teksten som er det vanligste og som forekommer der sangen bare noteres med ett vers.

Det at Lindeman bare har tatt med én bånsull fra Romerike betyr ikke at det ikke fantes flere, men kan henge sammen med at det var vanskelig å finne dem. Bånsullene er mer bortgjemt, de hører nøyere sammen med privatlivet og har ikke den sosiale funksjonen som for eksempel viser eller religiøse folketoner.

Melodien fra Nes har relativt få toner, noe som er svært vanlig i bånsuller. Den holder seg innenfor kvinten i tillegg til ledetonen. Rytmen er også den ”riktige” for bånsuller, nemlig vuggende 6/8-takt. Det som skiller den fra den mer trinnvise melodien til Gjendine Slålien er at varianten fra Nes gjør mer bruk av sprang, idet moll-treklangen fra åpningstonene blir repetert både oppover og nedover. (S.K.)

ÅTTETALLET

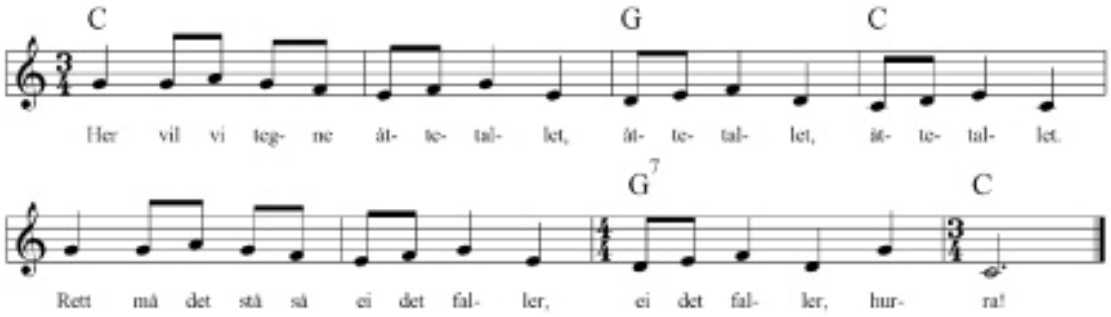

Her vil vi tegne åttetallet,
åttetallet, åttetallet.
Rett må det stå så ei det faller,
ei det faller. Hurra!

Først vil vi gi det ben å stå på,
ben å stå på, ben å stå på.
Deretter får de ben å gå på,
ben å gå på. Hurra!

Og armer to det må de ha, du,
må de ha, må de ha, du.
Sett stokk i hånd, se det blir bra du,
Det blir bra du. Hurra!

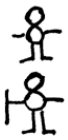

Og denne streken den gjør godt, sann,
Den gjør godt, sann, den gjør godt, sann.
For tenk det blir en hatt så flott sann,
Hatt så flott, sann. Hurra!

Etter Hjørdis Hoelsæther, Lillestrøm

Når barna kommer i skolealder blir det gøy med sangleker og bevegelsessanger.
Åttetallet viser hvordan et symbol – åttetallet – kan forandre seg til en tegning av en mann med hatt og stokk. (S.K.)

ETTERORD

Sanger, sangleker, rim og regler er en del av barns musikkuttrykk.
I begynnelsen får de dette repertoaret via de voksne, men ved å bruke stoffet går barna etter hvert inn i en prosess hvor de også skaper, gjenskaper og omformer musikken og gjør den til sin egen. Derfor kan vi for eksempel finne flere varianter av samme sang fra et område til et annet eller fra en skole til en annen. Men det er også et faktum at en del stoff fra tid til annen vil forsvinne og bli erstattet av annet materiale. En sanglek kan for eksempel gå av moten en periode, for så å dukke opp igjen lenge etterpå som ”nye” og spennende. De lærde strides om hvorvidt det er ”riktig” å lære barna noe de ikke har naturlig med seg i sin egen barnekultur. Til det kan man kanskje svare at barn alltid har fått tilgang til sangstoff fra flere kilder. Det er viktig at voksne er med på å gi barna et allsidig materiale, og så kan de selv velge hva de vil bruke i leken.

Skjetten, desember 2008
Sylvi Kielland

Bildene i dette heftet er hentet fra en bildesamling tilhørende Skedsmo kommune

NOEN EVENTYR FRA SKEDSMO

TROLLET I ASAK ÅSEN.

Det bodde et troll oppe i Asakåsen. Trollet hadde bodd der lenge, ja så lenge at det mest hadde glemt hvor gammelt det var eller hvor det kom fra. Trollet hadde gode dager, det skjedde ikke stort og det er det troll liker best.
Men en dag da han lå og latet seg i berget sitt, hørte han noe forferdelig. Det var lyden av kirkeklokker. Troll tåler ikke kirkeklokker, eller kirker for den saks skyld og dette trollet var ingen unntak. Han forstod ingenting, det fantes da ingen kirker på disse kanter? Jo du, der oppe på Skedsmovollen hadde folk akkurat bygget en kirke. Trollet ble rasende. Uten tanke på om det var dag eller natt, løp han ut, stilte seg med et bein på Hauglidfjellet og et bein på Vardåsen, tok den aller største steinen han kunne finne og kastet den med all kraft mot Skedsmokirken. Han bommet med bare noen meter. I det samme rant sola, trollet sprakk og tilbake var det bare et lite fotavtrykk på fjellet der han hadde stått. Den store steinen her ved Sten-Tærud som trollet kastet, er desverre borte. Men barnefoten finnes fortsatt der oppe i Asakåsen på Hauglidfjellet. En bitte liten fot hogget i fjellet for lenge, lenge siden. Kommer du til barnefoten skal du vite at det ligger en stein over den. Letter du på steinen skal det ligge mynter i barnefoten. Gjør det ikke det, må du straks legge noen der, for din helse og for fred i bygda.

FARSEGGEN BLIR TIL.

Her kommer enda en forklaring på den store steinen som en gang lå her ved skolen, og hvordan ravine dalene langs med Farseggen ble til.

Det hadde seg slik at de hadde latt bygge en kirke i Skedsmo. Og ingen var mindre glade for det enn trollene som bodde i skogen der oppe på Asak. Riktig harme var de. En natt bestemte de seg for å undergrave den nye kirken. Så fort mørket falt på, snek de seg ned til Leirsund, og tok straks til å kaste opp to grøfter. En på hver side av veien som fører opp til Skedsmo. Hele natten holdt de på med grave- arbeide, grøftene ble stadig lengere og veldig dype. Til slutt var det bare en smal egg mellom dem og der gikk veien. Men selv troll kan forregne seg, og ut på morgenkvisten forstod de to trollene at de ikke ville bli ferdig før sola rant. Nær ved kirken var de, men ikke nær nok til å undergrave den. I raseri og avmakt tok det ene trollet opp en stor stein og kastet den av all kraft mot kirken, han bommet med bare noen meter. Går du Farseggen ned mot Leirsund i dag, kan du med dine egne øyne se hvor flinke trollene var til å grave den natta.

PURKEHØLET.

Som liten vokste jeg opp på Holt vestre i Skedsmo. Når det var regnbue pleide vi å løpe opp på låvebrua for å se den bedre. Alltid så det ut som om regnbuen endte nede i dalsøkket mellom Holt og Riis. Litt nedenfor der hvor Holt/Vestvollen nesten møter Løken feltet i dag. Det er Purkehølet pleide farfar å si, og så fortalte han historien.
I Purkehølet lå det en gullskatt begravd. Men i og med at det var trolldom med i spillet, var det ikke bare å stikke ut på jordet og grave skatten opp.Nei, skulle du ha noen mulighet til å få den med deg, måtte du grave tre torsdagskvelder på rad, du kunne hverken snakke, le, eller gråte mens du holdt på. Folk flest gadd ikke engang å tenke på og gå igang med den jobben. Men så var det en mann nedenfra Riis som bestemte seg for å prøve.
Den første torsdagskvelden han gravde gikk det riktig så bra, mannen grov et dypt hull i bakken og klarte å bære seg vel fra å snakke, le, eller gråte. Like ens gikk det andre torsdagskvelden. Nå hadde han fått et kjempe dypt hull. Den tredje torsdagskvelden kom han godt igang med gravingen, men i det øyeblikket han fant skatten og fikk gravet den løs, kom det et underlig følge forbi. Maken til fremtoninger hadde mannen aldri sett, noen var kjørende, noen ridende og noen til fots. Aller bakerst kom det ei gammel kjerring, hun satt overskrevs på ei purke og slepte beina langs med bakken. Det humper og det går, det humper og det går, sa hun.
Å, du kommer nok fram! Svarte mannen. Og vips så var skatten borte. Dermed fikk stedet navnet sitt etter denne hendelsen. Og så vidt meg bekjent er dette den eneste gangen noen har forsøkt å berge skatten i Purkehølet.

EN HULDREFORTELLING

Det var en mann på en av Asakgårdene som kaltes for Kristian Inntin. Som barn ble han borte i skogen, og man lette etter ham, men fant han ikke. Mange dager etter kom han igjen av seg selv. Hvor har du vært ? ble han spurt. Jeg har vært i Opsalhula, svarte han. (Det var en plass inne i skogen). Og hvordan har du hatt det der da ? spurte de. Jo hu mor var snill, og gav meg rømmeklining, men han far tok meg i ørene og kastet meg ut, svarte han. Man undersøkte hulen, men der hadde gutten naturligvis ikke vært, for han hadde vært inntatt av huldra. Mannen hadde i alle sine dager etter utkastelsen lange ører.

SØRUMSNISSEN OG RUDSBERGNISSEN.

En kald vår var det blitt forknipe i Rudsberg i Rælingen. I fjøs og stall holdt dyra på å stupe, og Rudsbergnissen rådde seg da til å dra over elva og stjele høy på Sørum. Der var det høy i massevis hadde han hørt.

Nå hadde det seg slik at akkurat på denne tida var vinterveden på Sørum brukt opp, og vedskjulet sto tomt. Sørumsnissen gikk omkring og riktig vantrivdes. Da kom han brått i tanker om at han fikk dra over elva og stjele ved i Rudsberget, for der var det nok å ta av, mente han og vite.

Som tenkt så gjort, og nissene la ut i vårnatta, forsynte seg til gangs hos hverandre og begav seg på hjemvei med børene sine. Nå gikk det ikke likere enn at omtrent midt mellom Sørum og Rudsberget råkte de på hverandre. De røk straks i hop i et voldsomt basketak, de sloss til de ikke hadde krefter igjen.

Da slagsmålet langt om lenge endelig var over, lå det høy og ved strødd utover hele området, og på den måten ble måsan til.

Mange år senere ble det bygget en by på måsan. Denne byen heter Lillestrøm.

SKEDSMO EN GAMMEL BYGD.

ÆSER MØTTES PÅ SKEDSMOVOLLEN,
OG HORG OG HOV HØYT TØMRET DE
GRUER LA DE GULL SMIDDE DE
HAMRET TENGER OG HENDIG REDSKAP.

Helt siden steinalderen har det bodd folk her i Skedsmo. Det kan vi vite helt sikkert fordi det er funnet mange steinøkser og andre forhistoriske gjenstander her. Der hvor Rimi/Rema butikkene i Brånåsdalen ligger i dag, ble det for 24 år siden funnet en steinøks som er minst 5000 år gammel.

SKEDSMO betyr en mo eller slette hvor man drev med kappkjøring eller kappriding. Man kjørte et skjeid. Altså Skjeidsmo. Kappkjøringsbanen gikk fra Løken til Leikvoll, (grensen til Gjerdrum.)

LØKEN er et av de eldste stedsnavn som finnes i Norge. Betyr lekeplass, og er et sted hvor ungdom samles til lek.
HOLT betyr et skogholt, en rydning i skogen.

VESTVOLLEN betyr: vollen som ligger mot vest.

BRANÅS betyr åsen der snøen går tidlig.

HUSEBY betyr en gård med store og gode hus.
Her bodde en av kongens menn. Kunne også være kongsgård.

STEN-TÆRUD
Før lå det en kjempestor stein med mange mindre steiner her litt nord for kirken.
Denne steinen hadde antagelig en betydning som tingsted.
Derfra har vi navnet Sten. Tærud betyr antagelig tiur.
Da Sten Tærud skole ble bygget i 1953, ble Tærud skole og Sten skole slått sammen.
Sten er nå menighetshus, og i gamle Tærud skole, som ligger på toppen før en kommer ned i Tæruddalen, er det barnehage i dag.

Ved Sten Tærud skole er det en skog med mange gravhauger. I dag er det 19 gravhauger igjen, men det skal ha vært 40 stykker. Dette gravfeltet var i bruk i eldre og yngre jernalder. En del av gjenstander herifra befinner seg nå i Oldsakssamlingen.